

JÕULUAJA TEINE PÜHAPÄEV AD 2022

Hb 3:1–6 (1Kn 8:20.27–30; Lk 2:41–52)

1 Seepärast, pühad vennad, taevase kutsumise osalised, mõtelgem meie usutunnistuse apostli ja ülempreestri Jeesuse peale,

2 kes – nagu ka Mooses Tema kojas – on olnud ustav oma Ametiseseadjale.

3 Sest Tema vääris suuremat kirkust kui Mooses, nii nagu valmistajal on suurem au kui kojal.

4 Igal kojal on ju oma valmistaja, aga kes kõik on valmistanud, see on Jumal.

5 Mooses oli küll ustav kogu Tema kojas otsekui sulane tunnistuseks kõigest, mida veel pidi räägitama,

6 Kristus on aga Tema koja üle kui ustav Poeg. Ja Tema koda oleme meie, kui me vaid peame kinni julgusest ja lootusest, mille üle me kiitleme.

Sissejuhatus

Kirjas heebrealastele endas ei nimeta selle kirjutajat. Traditsiooniliselt on autoriks peetud apostel Paulust, kuid juba varakult on olnud neid, kes on selles kahelnud. Tänapäeval jäetakse Heebrea kirja autorlus lahtiseks, sageli seostatakse seda siiski Pauluse või tema koolkonnaga. Pauluse kõrval on kirja autoriks peetud ka näiteks Rooma Clemensit¹, Barnabast, evangelist Luukast, Apollost ja teisi. On üsna tõenäoline, et kiri pärineb esimese sajandi kuuekümnendate aastate esimesest poolest, s.t on kirjutatud enne Jeruusalemma templi hävitamist aastal 70. On ka autoreid, kes seostavad Heebrea kirja keiser Domitianuse valitsemisajal (89–96) aset leidnud kristlaste tagakiusamisega.

Heebrea kirja eesmärgiks näib olevat taganemise või ükskõiksusse langemise ohus olevate kristlaste manitsemine ja julgustamine², tõenäoliselt olukorras, kus kas varasemalt kogetud või parajasti toimuv tagakiusamine on teravalt tõstatanud küsimuse kristliku usu juurde jäämise ja sellest tunnistuse andmise mõttekusest. Üheks väljapääsuks tagakiusamisest näib olevat olnud [vähemalt väliselt] tagasi pöördumine vanatestamentliku usu ja praktika juurde.

Kiri heebrealastele astub taolisele mõtteviisile jõuliselt vastu, näidates, et Vana Testament, iseäranis selle rituaalne praktika, oli vaid Kristuses teostunud lunastuse eelpilt ja ettekuulutus ning on sestpeale määratud lakkama. Kristus on tõeline ülempreester ning ainus ohver ja vahemees Jumala ja inimeste vahel – Temast

¹ Seda võivad nii kinnitada kui ümber lükata Clemensi 1. kirjas sisalduvad otsesed või kaudsed Heebrea kirja tsitaadid, nt XXXVI peatükis.

² Vennad, ma kutsun teid üles, võtke heaks see julgustussõna! (Hb 13:22)

loobumine ning vana usu ja vanade ohvrite juurde tagasi pöördumine tähendaks Kristuse jalge alla tallamist ja uuesti risti löömist ning kujutaks endast hukatuslikku viga, pattu, millele ei ole lepitust, kuna ainus võimalik Lepitaja on tagasi lükatud (Hb 6:4–6; 10:29).

Kristus ületab kõik, nii prohvetid (Hb 1:1–3), inglid (Hb 1:5–2:18) kui ka Moosese (Hb 3:1–6), samuti kõik Vana Testamendi ohvrid (Hb 4–9), Ta pole mitte Aaroni soost või mõnest muust inimlikust suguvõsast preester, vaid sarnaselt Melkisedekile, kes on Tema eelkuju, ilma alguse ja otsata (Hb 7:3). Kristus on muutumatu, «seesama eile ja täna ja igavesti» (Hb 13), ning Tema lunastus- ja lepitusohver on lõplik: «Sest üheainsa ohvriga on Ta teinud pühitsetavad jäädavalt täiuslikuks.» (Hb 10:14)

Kristus on Jumala viimane sõna inimkonnale, Temas on kõik alguse saanud ja Temas viiakse kõik lõpule: «Jumal, kes muiste palju kordi ja mitmel viisil rääkis esivanematele prohvetite kaudu, on nüüd päevade lõpul meile rääkinud Poja kaudu, kelle Ta on seadnud kõigi asjade pärijaks, kelle läbi Ta on ka maailmad teinud, kes, olles Tema kirkuse kiirgus ja Tema olemuse kuju ning kandes kõiksust oma väe sõnaga, on pärast seda, kui Ta oli täide viinud pattudest puhastamise, istunud Ausuuruse paremale käele kõrgeimas taevas ning saanud ülemaks inglitest, kuivõrd Ta on pärinud neist ülevama nime.» (Hb 1:1–4)

Kristust kujutatakse Heebrea kirjas ka eeskuju ja julgustusena eriti neile, keda taga kiusatakse või kes on sattunud mõne muu kiusatuse küüsi: Ta on olnud kõiges kiusatud nagu meigi ning just seetõttu suudab Ta inimesi mõista, neile andestada ja neid aidata (Hb 4:15).

Kiri heebrealastele seostab kristlaseks olemise ja kristliku usu praktiseerimine nii isiklikus usus kindlaks jäämise kui ka ühise tunnistusega ja koguduse osadusega, kelle kooskäimisi ei tohi unarusse jätta (Hb 10:25). Kristlikus koguduses nähakse uut Jumala rahvast, Uue Lepingu rahvast, kes on puhastatud Kristuse vere piserdamisega ning kelle ühtekuuluvus ületab nii aja kui ruumi, kaasa arvatud tagakiusamised ja surma. Neile, kes usus kindlaks jäävad ja kannatusteski ei tagane, töötatakse rahu, mida on igatsenud ja mille poole on püüelnud kõigi aegade vagad, kellest paljusid tuuakse ka kristlastele kindlameelse usu eeskujuks (Hb 11).

Need, kes on kuulekad ja jäävad ustavaks, võivad teada, et «rahu Jumal, kes igavese lepingu verrega on surnuist üles toonud lammaste suure Karjase, meie Issanda Jeesuse», valmistab neid «kõiges heas tegema Tema tahtmist» ja saadab korda, «mis on Tema silmis meelepärane» (Hb 13:20j).

Kiri heebrealastele on nii teoloogiline kui kirjanduslik meistriteos, mida ei tohi mingil juhul taandada vaid heebrea päritolu lugejaile mõeldud apologetiliseks või pelgalt

Vana Testamendi kommentaariks mõeldud kirjutiseks, vaid mille keskseks sõnumiks on tunnistus Kristuse ainulaadsest ja täiuslikust ohvrast, mille kaudu on kõigile neile, kes Temasse usuvad ja Talle ustavaks jäävad, avatud ligipääs «Siioni mäe juurde ja elava Jumala linna, taevase Jeruusalemma juurde» (Hb 12:22).

Keelelisi märkuseid

Seepärast – ὅθεν – võiks tõlkida ka: «sellest tulenevalt», «seetõttu».³

Vennad – ἀδελφοὶ – sõna ἀδελφός – «vend» – aluseks on sõna δελφύς – «[ema-] üsa» –, niisiis on vennad need, kes on «pärit ühest üsast».

Kutsumise – κλήσεως – sõna κλήσις – «kutsumine» – tuleneb verbist καλέω – «kutsuma», «hüüdma».⁴

Mõtelgem – κατανοήσατε – «mõtelge». Sõna κατανοέω tuleneb verbist νοέω tähendab «mõistusega tunnetama», «mõistma», «taipama», «mõtisklema», «tähelepanu osutama».

Usutunnistuse – τῆς ὁμολογίας – sõna ὁμολογία koosneb samasust väljendavast määrsõnast ὁμοῦ ja sõnast λόγος – «sõna», «kõne», «õpetus», ka «[kohtus antav] tunnistus», «kinnitus», niisiis võiks selle tõlkevasteks siinkohal olla näiteks: «ühine tunnistus».

Apostli – τὸν ἀπόστολον – sõna ἀπόστολος tuleneb verbist ἀποστέλλω, mis tähistab enamasti kindla ülesandega läkitamist (määramist).

Ülempreestri – ἀρχιερέα – sõna ἀρχιερέυς koosneb sõnadest ἀρχή – «algus», «esimene», «ülem» – ja ἱερέυς – «preester», «püramees», mis omakorda tuleneb sõnast ἱερός – «pühitsetud», «püha», «Jumalale kuuluv».⁵

Jeesuse – Ἰησοῦν – nimi Ἰησοῦς tuleneb heebrea nimest יהושע ja tähendab «JHWH on pääste», «JHWH päästab».

Nagu ka Mooses Tema kojast – ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν ὄλω τῷ οἴκῳ αὐτοῦ – sõnasõnalt: «nagu ka Mooses kõiges/kogu Tema kojast».

³ Viitena eelnevale, kus on juttu Jeesusest kui halastavast ja ustavast ülempreestrist, kes ise kiusatud olles kannatanuna aitab neid, keda kiusatakse (Hb 2:17j).

⁴ Siit on pärit ka sõna ἐκκλησία – «kirik», «kogudus», sõnasõnalt: «välja kutsutute kogu».

⁵ Eestikeelne sõna «preester» tuleneb sõnast πρεσβύτερος – «vanem», «kogudusevanem».

On olnud ustav – πιστόν ὄντα – õigem oleks tõlkida: «on ustav» või veelgi originaalilähedasemalt: «...Jeesusele, ustavale...» Sõna πιστός – «ustav», «usaldusväärne», ka «usaldav», «usklik» – tuleneb verbist πείθω – «veenma», «veenduma», «veendunud olema», «usaldama», «usalduma», «kuulda võtma», «uskuma».

Ametiseseadjale – τῷ ποιήσαντι – sõna ποιέω tähendab eeskätt «tegema», «teostama», ka «looma»⁶, siin aga millekski, mingiks otstarbeks seadma või määrama.

Sest Tema vääris suuremat kirkust kui Mooses – πλείονος γὰρ οὗτος δόξης παρὰ Μωϋσῆν ἠξίωται – originaalis kasutatud passiivi oleks õigem tõlkida: «Sest Tema oli arvatud suurema/rohkema kirkuse vääriliseks kui Mooses».⁷ Sõna δόξα tuleneb verbist δοκέω – «arvama», «mõtlemata», «[kellestki midagi] pidama» – ja tähendab «arvamus», «hinnang», tähistades sellest tulenevalt ka kellegi väarikust, auväarsust, hiilgust, sära, majesteetlikkust, aulisust.

Sulane – sõna θεράπων tähendab «abiline», «teenija», «sulane», «assistent», «adjutant», ka «asehaldur».

Tunnistuseks – εἰς μαρτύριον – sõna μαρτύριον – «tunnistus» – tuleneb sõnast μάρτυς – «tunnistaja» –, millest on pärit ka sõna «märter».

Kõigest, mida veel pidi räägitama – τῶν λαληθησομένων – originaalis on tegemist tuleviku ajavormiga, mida võiks tõlkida ka: «tulevikus räägitavast» või «edaspidi räägitavast».⁸

Kristus – Χριστός – sõna Χριστός tuleneb verbist χρίω – «võidma», «salvima» – ja tähendab sedasama, mida heebrea מָשִׁיחַ – «Messias», «Võitu».

Ustav Poeg – υἱός – «Poeg». Originaalis puudub siin sõna «ustav».⁹

Peame kinni – κατάσχωμεν – mõnes käsikirjas: μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν – «kuni otsani/lõpuni kindlalt kinni peame».

⁶ Muuhulgas on siit pärit ka sõna ποιήμα – «teos», «poeem» –, nt Ef 2:10: «Sest meie oleme Tema teos...», mida võiks tõlkida ka: «Meie oleme Tema loome...» või tõeliselt poeetiliselt: «Meie oleme Tema poeem...»

⁷ 1739. aasta Piiblis: «Sest sesinnane on suurema au väärt petud kui Mooses».

⁸ Sellega viidatakse, et Mooses oli tulevaste asjade, s.t Kristuses teostunu eelkujutis ja ettekuulutus.

⁹ Sõna «ustav» viimases eestikeelses redaktsioonis pärineb ilmselt 1989. aasta Uuest Testamendist, kus see on mõistetav, kuigi mitte hädavajalik: «Mooses oli küll *ustav* kogu Tema koha otsekui *sulane* tunnistuseks kõigest, mida alles pidi räägitama, Kristus aga on *ustav* kui Poeg Tema koja üle.» (Hb 3:5j)

Julgusest – τὴν παρρησίαν – sõna παρρησία koosneb sõnadest πᾶς – «iga», «kõik» – ja ὅλω – «rääkima», «kõnelema» – ning tähistab eeskätt julgust kõnelda, kõhklematult ja söakalt tõest tunnistust anda.

Lootusest, mille üle me kiitleme – τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος – sõnasõnalt: «lootuse kiitlemisest».

Sisuline analüüs

Heebrea kirjal puudub epistlile tavapärase saatjat ja adressaati määratlev sissejuhatus, selle asemel minnakse kohe asja juurde ja tuuakse esile Kristuse kui Jumala Poja erilisus võrreldes varasemalt kõnelenud prohvetite ja inglitega – ning sellest tulenevalt ka kristlaste eristaatus ja vastutus võrreldes esivanematega: «Seepärast tuleb meil palju hoolsamini panna tähele seda, mida me oleme kuulnud, et meid kõrvale ei uhutaks. Sest kui juba inglite kaudu räägitud sõna jäi püsima ning iga üleastumine ja sõnakuulmatus sai oma õige palga, kuidas siis meie võiksime pageda, kui me ei hooli nii suurest päästest, mis sai alguse Issanda enda kuulutusest ja mida meile on kinnitanud need, kes kuulsid.» (Hb 2:1–3)

Seda lausa ohtlikku olukorda tasakaalustab teadmine, et Jumal on meile Kristuses oma armu kinkinud, meid oma lastena ja Kristuse vendadena pühitsenud (Hb 2:11) ning kuradi meelevallast ja surma kartusest päästnud (Hb 2:14j). Kristus on võtnud omaks meie liha ja vere ning saanud kõiges «vendade sarnaseks, et Temast saaks halastav ja ustav ülempreester Jumala ees rahva pattude lepitamiseks», kes ise kiusatud olles kannatanuna võiks «aidata neid, keda kiusatakse» (Hb 2:17j).

See on alus, millel rajaneb kristlaste kutsumine ning nende julgus ja lootus. See teeb neist ka «pühad vennad» (Hb 3:1) – mitte nende endi pühadus, vaid Kristuse pühadus, kelles oleme Tema vendadeks pühitsetud.

Kristlased on «taevase kutsumise osalised» (Hb 3:1). Sarnaselt kõneleb Heebrea kiri hiljem «taevasest annist» (Hb 6:4), mille all peetakse ilmselt silmas ristimist, «taevasest kodumaast» (Hb 11:16), mida on ihaldanud ennemuistsed vagad ja mis on nüüd Kristuses kättesaadavaks saanud, ning «taevasest Jeruusalemmast» (Hb 12:22) kui uue jumalarahva ja Jumala päästva ligiolu pildist.

Kristus on ennast ohverdades läinud «taevasse enesesse, esindama meid nüüd Jumala palge ees» (Hb 9:24) ja «istunud Ausuuruse paremale käele kõrgeimas taevas» (Hb 1:3) ning Temas on ka Tema vennad «kirja pandud taevas» (Hb 12:3). Kõik saab alguse Temast ja kõik on suunatud Temale – Tema on «meie usutunnistuse (või meie ühise tunnistuse – vt vastavat keelelist märkust) apostel ja ülempreester» (Hb 3:1).

Jeesust apostlikis nimetades peetakse ilmselt silmas sedasama, mida on mõeldud kirja alguses, kus öeldakse, et Jumal on «nüüd päevade lõpul meile rääkinud Poja kaudu» (Hb 1:2), s.t Kristus on Jumala läkitatu ja sõnumitooja, kes on sõnumi, millega Ta on läkitatud ja meie juurde tulnud, mitte ainult teatavaks, vaid ülempreestrina ennast ohverdades ka teoks teinud.

Kristus on suurem kui prohvetid, suurem kui inglid ja suurem kui Mooses – viimane tähendab ühtlasi, et Kristuse ohver on suurem ja täiuslikum kui kõik Moosese [poolt ette kirjutatud] ohvrid, neid ületades ja lõpule viies. Heebrea kiri kasutab selle illustreerimiseks pilti majast (peetagu selle all silmas kas tavapärasest maja ühes selles elava perekonna ja kodakondsetega või Jumala templit), majasulasest (või majavalitsejast/asevalitsejast) ja maja omanikust.

Mooses on olnud ustav kõiges, mis tema kätte usaldati, kusjuures tema kätte oli usaldatud midagi enam kui lihtsalt rahva (Jumala kodakondsete) juhtimine ja Jumala koja teenistus. Mooses oli «ustav...otsekui sulane tunnistuseks kõigest, mida veel pidi räägitama» (Hb 3:5), s.t nagu Heebrea kiri järgnevalt näitab, kõik see, mis Moosese kätte usaldati ja tema kaudu edasi anti, oli eelkujutiseks ja ettekuulutuseks tõelisest, sellest, mis pidi teostuma Moosese jaoks mõõtmatu kauges, nägematus tulevikus, s.t Kristuses (vt vastavat keelelist märkust koos joonealuse märkusega).

Moosese ustavusega kõrvutatakse (ei tahaks öelda, et sellele vastandatakse) Kristuse ustavus: Kristus on samamoodi ustav, nagu Mooses – ustav oma «Ametiseseadjale», s.t Jumalale (Hb 3:2), ent Ta ületab Moosese [vähemalt] samavõrd, kuivõrd maja valmistaja ja omanik ületab majasulase või isegi majavalitseja. Kristus – Jumala Pojana – on Jumala maja omanik – selleks majaks või kojaks on Heebrea kirja sõnul kristlaskond (Hb 3:6), kes on Jumala poolt «valmistatud» ning kuulub Temale.

See on Kristus ise, kelles Jumal on meid oma kojaks valmistanud. Võib öelda ka teisiti: Kristus ise on tõeline Jumala koda, Jumala tempel¹⁰, ja meie oleme «saanud Kristuse osalisteks, kui me vaid lõpuni kinni peame sellest, mis meil alguses oli» (Hb 3:14), s.t ainult Temas saame olla tõeline Jumala koda ja tempel ning selleks jääda.

Hoolimata sellest, et me oleme «pühitsetud Jeesuse Kristuse ihu ohvriga ühel hoobil» (Hb 10:10, 1968. aasta tõlge), sõltub meie püsimine Jumala kojana suurel määral meist endast: «Ja Tema koda oleme meie, kui me vaid peame kinni julgusest ja lootusest, mille üle me kiitleme.» (Hb 3:6) «Lootuse kiitlemine», nagu oleks õigem tõlkida (vt vastavat keelelist märkust), on õigupoolest sama, mis siin mitte eriti õnnestunult

¹⁰ Vrd Hb 10:19–22: Vennad, et meil on siis Jeesuse vere varal julgus sisse minna kõige pühamasse paika – selle tee on Ta avanud meile uuena ja elavana vahevaiba, see on oma ihu kaudu – ja et meil on suur preester Jumala koja üle, siis mingem Jumala ette siira südamega usukülluses, olles südame poolest piserdamisega puhastatud kurjast südametunnistusest ja ihu poolest pestud puhta veega!

«julguseks» tõlgitud παρρησία (vt vastavat keelelist märkust): see on söakas ja sellega kaasnevast ohust mitte hooliv, aus ja avameelne tõerääkimine, s.t tunnistuse andmine Kristusest ja Temas teostunud lunastusest.

Kuna Heebrea kiri on kirjutatud taganemise ohus olevatele kristlastele, on selge, et taolise tunnistuse olemasolu või puudumine ei kõnele mitte ainult oma usust rääkimisest, vaid veelgi enam sellest, kas inimene püsib usus või mitte. Nii saab ka Moosese ja Kristuse ustavuse meenutamisest terav küsimus meenutajaile endile: kuidas on lood nende ustavusega. Jeesuse peale «mõtlemine» (Hb 3:1) on ühtlasi omaenda mõtete ja meelsuse läbikatsumine Tema eeskuju valguses.¹¹

Järgnevalt tuuakse 95. psalmi tsiteerides kõnekas näide Iisraeli rahva kõrberännaku ajast, hoiatades: «Vaadake, vennad, kas ehk kellelgi teie seast ei ole kuri süda, mis uskmatuses ära taganeb elavast Jumalast! Pigem julgustagem üksteist iga päev, niikaua kui veel öeldakse «täna», et keegi teist ei paaduks patu pettuse läbi!» (Hb 3:12j)

Niisiis on Heebrea kirja kolmanda peatüki algussalmide keskseks mõtteks ühelt poolt Kristuse ainulaadsuse ja suuruse esiletoomine isegi Moosese võrreldes, samal ajal selgelt rõhutades, et Tema ustavusele ning Temas avalikuks saanud ja teostunud Jumala armule ja halastusele võib alati kindel olla, ning teiselt poolt tõsine manitsus vastata Kristusele omapoolse ustavuse ja usuga, milleta on võimatu olla Jumalale meelepärane (vrd ka Hb 11:6).

Jutluseks

Jõuluaja teise pühapäeva teemaks on EELK Kirikukäsiraamatu järgi «Issanda templis». Teema lähtub esimese lugemisaasta Evangeeliumist (Lk 2:41–52), mis kõneleb Jeesuse jäämisest templisse, kui Ta oli kaheteistkümneaastasena paasapühadeks Jeruusalemma kaasa võetud. Kirikukäsiraamat avab teemat järgmiselt: «Kristlik kogudus kohtab Jeesust, kogunedes jumalateenistusele kirikusse, Jumala templisse. Seal tänab ja ülistab ta koos taeva inglite ja pühade hulgaga Jumala suuri tegusid.»

Esimese lugemisaasta Vana Testamendi lugemiseks (1Kn 8:20.27–30) on Saalomoni palve Jeruusalemma templi pühitsemisel. Kuningas palub, et ükskõik, kes, kus ja millal keegi Jumala templi poole pööratuna palvetab, Jumal võtaks seda palvet kuulda, vastaks ja andestaks inimestele nende eksimused.

Epistel kõneleb kristlikust kogudusest kui Jumala kojast (või templist), ühelt poolt rõhutades, et selleks olemine ja jäämine nõuab ustavust, iseäranis usus püsimise näol, teisalt aga selgelt näidates, et selle aluseks on Kristuse enda ustavus, kes on Jumala

¹¹ Vrd Hb 4:12: Sest Jumala sõna on elav ja tõhus ja vahedam kui ükski kaheterane mõök ning tungib läbi, kuni ta eraldab hinge ja vaimu, liigesed ja üdi, ning on südame meelsuse ja kaalutluste hindaja.

Pojana Tema koja üle – ning nagu me teame, kes on ise nii Jumala koda, s.t Tema ligiolu paik, kui ka selles kojast teenistust toimetav alguse ja lõputa Ülempreester ning viimaks ka ohver, mille läbi need, kes päästetakse, on Tema vendadeks ja Jumala lasteks pühitsetud.

Pühapäeva Evangeeliumi ja jõuluaja silmas pidades on jutluses kohane keskenduda paasapäeval oma Isa kotta tulnud Jeesusale, kes seeläbi annab tunnistust oma tulevases missioonist: saada tõeliseks Paasatalleks, kes ennast ohverdades päästab ja pühitseb kõik, kes Teda otsivad ja Temasse usuvad.

Jutluse võib ehitada üles näiteks järgmiste punktidenä:

1. Kiri heebrealastele tunnistab Kristusest kui Jumala Pojast, kes on Jumala viimane ja lõplik sõna, päästesõna kõigile neile, kes on valmis Ta vastu võtma, Temasse uskuma ja Talle ustavaks jääma. Kristus on võtnud omaks meie liha ja vere (Hb 2:14) – see on ka jõulupühade sõnum –, et vabastada meid oma surmaga kuradi meelevaldast ja surma kartusest ning pühitseda oma vendadeks ja Jumala lasteks.
2. Kristust võrreldakse Moosesega, kes oli samuti ustav kõiges, mis tema kätte usaldati – aga kes siiski polnud muud kui Jumala koja sulane, parimal puhul n-ö Jumala majavalitseja, asehaldur. Kõik see, mis oli antud Moosesele kätte ja tema kaudu edasi järeltulevatele põlvedele, oli eelpildiks ja ettekuulutuseks sellest, «mida veel pidi räägitama», s.t tulevastest asjadest, mis teostusid Kristuses. Kristusel on tõeline meelevald Jumala koja üle, nii selle valmistajana kui selle omanikuna. Tema on nii tempel, preester kui ohver, mille läbi me kõik oleme Jumalaga lepitatud.
3. Meie, kristlased, oleme Jumala koda – üles ehitatud Kristuse poolt ja Kristuses. Me saame seda olla üksnes Tema armust – ja me saame selleks jääda üksnes siis, kui jääme Temale ustavaks. Kristusele ustavaks jäämine tähendab Tema peale lootmist, Temasse uskumist ja Tema usaldamist, Tema järgimist ja Temast julgelt tunnistuse andmist, isegi kannatuste ja tagakiusamise hinnaga. Tõe rääkimist, mis ei kohku tagasi millegi ees, taolist «lootuse kiitlemist», mis ei häbene ega pelga, isegi kui sellest tunnistusest – μαρτύριον-ist – peaks saama tõeline martüürium, veretunnistus.